

Ján Tibenský a výskum cestopisnej literatúry na Slovensku. Príspevok k problematike*

Miroslav Kamenický

KAMENICKÝ, Miroslav. Ján Tibenský and the Research of Travel Literature in Slovakia. A Contribution to the Topic. In *Historický zborník*, Vol. 35, 2025, No. 1, pp. 87-95.

Abstract: Ján Tibenský started working on the topic Feudal Slovakia through the eyes of foreigners in 1958. Gradually, he prepared an extensive bibliographic inventory of travelogues in relation to Slovakia, which is in his estate in the Central Archive of the Slovak Academy of Sciences. In the 1960 s he published several studies on the subject, both at home and abroad. In the 1970 s, however, he was so busy working on the Pioneers of Science and Technology in Slovakia that he had no time for travelogues. It was not until the 1990 s that he returned to travel writing. The result of his work was the monograph *Slovakia through the Eyes of Europe 900 - 1850* (Bratislava, Academic Electronic Press, 2003), which he co-authored with his wife, the eminent ethnologist Viera Urbancová. Miroslav Kamenický, in his evaluation study, deals in detail with the unsolved question of the authorship of the travelogue *A Journey of John Baptist Merin, Phil. et Med. Doct. to the Mines of Hungary*; with an account of his Observations made there, in relation to them, and subterraneous passages in general. Another question left unresolved by Tibensky was the authorship of Gottfried Rotenstein's travelogues from the second half of the 18th century. The study reveals the real name of this travel writer which was Gottfried Stegmüller. Overall, it can be stated that the publication *Slovakia through the Eyes of Europe* contains, in addition to travel and geographic information, a lot of data on roads, means of transport, post offices, inns, etc. It is an excellent stepping stone to a more detailed treatment of individual travelogues as well as the history of tourism in Slovakia.

Keywords: Ján Tibenský, travelogues, Slovakia, Jean Baptiste Morin, Gottfried Stegmüller.

Ján Tibenský sa počas svojho života venoval viacerým oblastiam výskumu. Cieľom tohto príspevku je poukázať na význam výskumu Jána Tibenského v jednej z týchto oblastí, a to konkrétne v oblasti cestopisov a cestopisnej literatúry na Slovensku, ako aj zaplnenie niekoľkých „bielych miest“ v jeho výskume.

Ján Tibenský bol popredným slovenským odborníkom na cestopisy a cestopisnú literatúru. Cestopisy sú zvláštnym druhom historického prameňa. V posledných desaťročiach sú predmetom pomerne veľkého záujmu nielen historikov, ale aj literárnych vedcov, geografov i iných odborníkov, o čom svedčí množstvo vedeckých podujatí a publikácií.

* Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu VEGA 1/0464/24. Študenti a učitelia zo Slovenska na vybraných nemeckých univerzitách do roku 1945.

V roku 2003 publikoval Ján Tibenský v spoluautorstve so svojou manželkou Vierou Urbancovou rozsiahlu publikáciu *Slovensko očami Európy 900 – 1850*.¹ V predslove na strane 5 píše, že na téme *Feudálne Slovensko očami cudzincov* začal pracovať už v roku 1958. Postupne vypracoval rozsiahly bibliografický súpis cestopisov vo vzťahu k Slovensku, ktorý sa nachádza v jeho pozostalosti v Ústrednom archíve SAV. Tibenský využíval študijné a dokumentačné možnosti, ktoré poskytovala Pobočka Historického ústavu SAV v Budapešti, študijné pobyty v Berlíne, Halle, Lipsku. V roku 1967 získal mesačné Humboltovo štipendium, ktoré mu umožnilo študovať v Mainzi, Frankfurtu a Göttingene. V roku 1968 absolvoval mesačný študijný pobyt vo Francúzsku, kde ďalej pokračoval v spracovávaní tento témy.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia publikoval potom viacero štúdií k danej téme.² Pristavil by som sa pri štúdiu *Výskumná cesta Angličana Johna B. Merina na Slovensko roku 1615*, ktorú publikoval vo Vlastivednom časopise v roku 1968. Rozoberá tu cestopis s názvom *A Journay of John Baptist Merin, Phil. et Med. Doct. to the Mines of Hungary; with an account of his Obsarvations made there, in relation to them, and sebtterraneous passages in general*. (*Cesta Johna B. Merina, doktora filozofie a medicíny, do uhorských baní s opisom tam uskutočnených pozorovaní, ako aj o podzemných chodbách všeobecne*). Cestopis bol síce publikovaný až v roku 1732, avšak údaje, ktoré opisuje, sa s určitosťou vzťahujú k roku 1615. Cestopis bol pravdepodobne napísaný bezprostredne po uskutočnení cesty, teda asi v roku 1616. Tibenský už v štúdiu *Príspevok k poznaniu záujmu európskej verejnosti o slovenské baníctvo v období feudalizmu* (publikované v roku 1966) spomína Merina ako autora cestopisu. Píše, že „Roku 1616 navštívil bane na strednom Slovensku J. B. Merin, ktorý svoju cestu opísal v cestopise *Journey to the mines in Hungary*, bohužiaľ tento cestopis mi zatiaľ ostal neprístupný a r. 1620 istý P. Mundy, tiež Angličan“. ³ Tibenský neuviedol, odkiaľ mal informácie o Merinovom cestopise, tvrdil však, že Merin bol Angličan na základe anglického jazyka cestopisu. Uviedol tu aj nesprávny rok Merinovej návštevy Slovenska – 1616 (správne 1615). Potom

¹ TIBENSKÝ, Ján – URBANCOVÁ, Viera. *Slovensko očami Európy 900 – 1850*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2003, 327 s.

² TIBENSKÝ, Ján. Vedecká cesta F. E. Brückmanna po Slovensku roku 1742. In *Vlastivedný časopis*, roč. 12, 1963, s. 75-82; Tenže. Baltazár Hacquet a Slovensko (K 150. výročiu smrti). In *Krásy Slovenska*, roč. 43, 1966, č. 1, s. 24-26; Tenže. Das Interesse der deutschen Wissenschaft an der natürlichen Besonderheiten und Bergbau der Slowakei in der Zeit der Frühaufklärung. In *Jahrbuch für Geschichte der UdSSR*. Bd. 9, Berlín, 1966, s. 193-202; Tenže. Die Slowakei in den Werken deutscher Geographen und Forschungsreisenden in den letzten Jahrhundert der Feudalismus. In *Ost und West in der Geschichte des Denkens und kulturellen Beziehungen*. Berlín, 1966, s. 119-128; Tenže. Príspevok k poznaniu záujmu európskej verejnosti o slovenské baníctvo v období feudalizmu. In *Z dejín vied a techniky na Slovensku* 4, 1966, s. 165-204; Tenže, Výskumná cesta Angličana Johna B. Merina na Slovensko roku 1615. In *Vlastivedný časopis*, roč. 17, 1968, č. 2, s. 55-63; Tenže. Slovensko-turecký svet v ilustráciách S. E. Brickensteina a v Uhorskom románe W. E. Happelia. In *Vlastivedný časopis*, roč. 17, 1968, s. 105-116.

³ TIBENSKÝ, Ján, Príspevok k poznaniu záujmu európskej verejnosti o slovenské baníctvo v období feudalizmu, s. 168.

o cestopise písal na viacerých miestach.⁴ Mimoriadne podrobne o ňom písal v populárno-vedecky ladenom článku vo Vlastivednom časopise v roku 1968.⁵ Tu Merina zaradil medzi Angličanov, ktorí pred ním aj po ňom navštívili Slovensko. Píše o dôvodoch, prečo Merin navštívil Slovensko – bol to „seriózny vedec a aj jeho cestopis, ktorý sa týka výlučne Slovenska, predovšetkým stredoslovenských baní a banských miest, je pre nás z tejto série najcennejší“. Ďalej píše: „John Merin bol moderný vedec-experimentátor.“ Avšak uvádza aj, že „je podivné, že aj keď okrem opisu slovenských baní pravdepodobne napísal iné práce, z prístupných starších náučných lexikónov zo 17. a 18. storočia... ani v novších nenachádzame o ňom najmenšiu zmienku“.⁶ Čiže už aj Ján Tibenský v roku 1968 mal pochybnosti o „Johnovi Merinovi“. Vo svojej poslednej knihe *Slovensko očami Európy* (publikovaná 2003)⁷ podrobne opísal (na s. 20), že Merinov cestopis našiel v Univerzitnej knižnici v Göttingene. Potom sa cestopisu venuje podrobnejšie na stranách 78-82. Tibenský tu stále tvrdil, že Merin bol lekár z Anglicka.

Ovplyvnený týmito Tibenského názormi som aj ja, podobne ako mnoho ďalších autorov, bol presvedčený, že Merin bol Angličan.⁸ Počas mojej výskumnej cesty v Nemecku v roku 2009 som navštívil Univerzitnú knižnicu v Göttingene, podobne ako predtým pred vyše 40 rokmi Ján Tibenský, a tiež som si nechal vyhotoviť kópiu daného cestopisu. Začal som pátrať po informáciách, kto vlastne bol autor tohto cestopisu, ten tajomný lekár z Anglicka, John Baptiste Merin.

Ide totiž o to, že Merinova cesta do stredoslovenskej banskej oblasti sa síce uskutočnila v roku 1615, avšak cestopis bol publikovaný až o sto rokov neskôr v roku 1732 vo štvrtom zväzku edície *A Collections of Voyages and Travels some Now first Printed from Original Manuscripts others Now first Published in English. In Six Volumes*, ktorú vydávalo Churchillovo vydavateľstvo v Londýne.⁹ Takéto „zborníky“ kratších i dlhších cestopisov boli v danej dobe veľmi populárne a Angličanov zaujímalo aj Uhorsko ako síce európska, ale predsa stále istým spôsobom „exotická“ krajina. Svoje pátranie po Merinovi som najprv zacičil na Anglicko. Tu som však, napriek enormnej snahe, žiadnu informáciu o Merinovi nenašiel. Preto som rozšíril svoje pátranie na ďalšie krajiny. A úspech sa dostavil. Zistil som, že pravé meno Johna Baptistu Merina je Jean Baptiste Morin (1583 – 1656). Ide o významného francúzskeho matematika, astrológa, astronóma

⁴ TIBENSKÝ, Ján. *Die Slowakei in den Werken deutschen Geographen und Forschungsreisenden in den letzten Jahrhundert des Feudalismus*, s. 119-128; TIBENSKÝ, Ján. *Výskumná cesta Johna B. Merina na Slovensko roku 1615*, s. 55-63.

⁵ Tamže.

⁶ Tamže, s. 59.

⁷ TIBENSKÝ, Ján – URBANCOVÁ, Viera. *Slovensko očami Európy*, s. 20 a 78-82.

⁸ KAMENICKÝ, Miroslav. Cestopisy informujúce o slovenskom baníctve zo 17. a 18. storočia. In MATEJKOVÁ, Adriana – KAMENICKÝ, Miroslav (eds.). *Európsky význam slovenského baníctva v stredoveku a novoveku*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, 2010, s. 22-27.

⁹ A Journay of John Baptist Merin, Phil. Et Med. Doct. to the Mines of Hungary; with an account of his Observations made there, in relation to them, and sebtterraneous passages in general. In *A Collections of Voyages and Travels some Now first Printed from Original Manuscripts others Now first Published in English. In Six Volumes*. Vol. 4. London : Printed by Affignment from Mess. Churchill, 1732, s. 762-767.

a lekára. Túto osobnosť vo vzťahu k Uhorsku bližšie osvetlila už štúdia maďarského historika Lászlóa Andrása Magyara *Jean Baptiste Morin és Magyarország. Egy ismeretlen Hungaricum* (Jean Baptiste Morin a Uhorsko. Jeden neznámy hungarista) z roku 1998.¹⁰

Jean Baptiste Morin sa narodil 23. februára 1583.¹¹ Jeho rodičia boli nešľachtického pôvodu, avšak pomerne majetní. To umožnilo J. B. Morinovi študovať filozofiu v Aix-Provence a následne pokračovať v štúdiu na lekárskej fakulte. Doktorát získal na univerzite v Avignone roku 1613 (teda ako 30-ročný). V nasledujúcom roku sa presťahoval do Paríža, odkiaľ z poverenia Clauda Dormiho, arcibiskupa z Boulogne a známeho vedeckého mecéna, podnikol cestu do Flámska, Nemecka, Čiech, Rakúska a Uhorska. Dostal za úlohu študovať geologickú štruktúru daných oblastí a vlastnosti kovov v banských prevádzkach. Počas cesty na Slovensko, v roku 1615, bol 32-ročný. Po návrate domov vydal svoju prvú knihu – *Nova mundi sublunaris anatomia* (vyšla v Paríži v roku 1619).¹² Kniha však nemá cestopisný charakter, Morin sa tam zaoberal astronomickými záležitosťami.

Práve zo spomenutej cesty J. B. Morina pochádzajú údaje z cestopisu, známeho na Slovensku vďaka Jánovi Tibenskému, ktorý sa zachoval v angličtine s názvom *A Journey of John Baptist Merin, Phil. And Med. Doct. To the Mines of Hungary; with an account of his Observations made there, in relation to them, and subterraneous passages in general*¹³ a objavil sa v 18. storočí v Londýne, kde ho publikovali.

Po návrate z Uhorska do Francúzska pôsobil Morin ako astrológ u Clauda Dormiho, arcibiskupa z Bologne, bol domácim lekárom opáta de la Bretonniera, neskôr, od roku 1621 bol deväť rokov lekárom a astrológom luxemburského vojvodu. Zaoberal sa aj optikou a astronómiou (spolupracoval s Pierrom Gassendim). V roku 1630, po smrti profesora matematiky Sainclaira, prevzal Katedru matematiky na College Royal v Paríži, kde pôsobil až do svojej smrti 6. novembra 1656.¹⁴

Ako astronóm bol odporcom Koperníkovej teórie, otvorene zaútočil na Galileu Galileiho. Neskôr zaútočil aj na Descarta, čím sa dostal do akejsi „vedeckej izolácie“ ostatných kolegov. Ešte predtým, v roku 1645, získal od vtedajšieho splnomocneného

¹⁰ MAGYAR, András László. Jean Baptiste Morin és Magyarország. Egy ismeretlen Hungaricum. In *Magyar Könyvszemle*, roč. 111, 1998, č. 1, s. 48-53.

¹¹ Životopisné údaje o Morinovi sa nachádzajú napr. v jeho práci, ktorá bola publikovaná po jeho smrti: MORIN, Jean Baptiste. *Astrologia Gallica principiis et rationibus propriis stabilita atque in XXVI libros distributa*. Hagae-Comitis, A. Vlacq, 1661, fol. I-XXI; Potom v diele Jeana Pierra Nicérona z roku 1729 – NICERON, Jean Pierre. *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres*. Paris : Briasson, 1729. Tom. III. s. 86-102; A ďalej v diele Pierra Bayleho z roku 1820 – BAYLE, Pierre. *Dictionnaire historique et critique*. Tom. 10. Paris : Desoer, 1820, s. 527-547. Citované podľa ANDRÁS, Magyar László. Jean Baptiste Morin és Magyarország. Egy ismeretlen Hungaricum, s. 48.

¹² MORIN, Jean Baptiste. *Nova mundi sublunaris anatomia*. Pariis : N. Du Fossé, 1619.

¹³ A Journay of John Baptist Merin, Phil. et Med. Doct. To the Mines of Hungary; with an account of his Obsarvations made there, in relation to them, and sebtterraneous passages in general. In *A Collections of Voyages and Travels some Now first Printed from Original Manuscripts others Now first Published in English*. In Six Volumes. Vol. 4. London : Printed by Affignment from Mess. Churchill, 1732, s. 762-767.

¹⁴ O'CONNOR, J. J. – ROBERTSON, E. F. *Jean-Baptiste Morin* [online]. Dostupné na: https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Morin_Jean-Baptiste/ [cit. 23. 1. 2025].

ministra francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. kardinála Mazarina doživotnú rentu za vyriešenie problému zemepisných poludníkov. Táto jeho práca mala praktické využitie pri plavbe po svetových moriach.

Jean Baptiste Morin zomrel ako 73-ročný 6. novembra 1656. Ako sa jeho cestopis z cesty „po baniach v Uhorsku“ dostal do Londýna a konkrétne do Churchillovho vydavateľstva, nie je známe. Nie je mi ani známe, že by tento cestopis bol vydaný aj vo francúzštine. Morin totiž nevydal vo francúzštine žiadny cestopis. Avšak z hľadiska dejín baníctva na Slovensku predstavuje toto krátke dielo veľmi významný prameň. A faktom je tiež to, že tento cestopis objavil Ján Tibenský.

V ďalšej časti môjho príspevku sa zameriam na najväčšie dielo Jána Tibenského, ktoré venoval cestopisom a cestopisnej literatúre. Ide o publikáciu *Slovensko očami Európy*.¹⁵ Je rozdelená na šesť kapitol, chronologicky, po jednotlivých storočiach. Publikácia je napísaná typickým Tibenského štýlom. Podobne napísal aj množstvo ďalších publikácií. Neobsahuje klasický poznámkový aparát, iba v závere, na stranách 316–327 sa nachádza zoznam prameňov a literatúry. Táto časť je rozdelená po jednotlivých kapitolách a v rámci jednotlivých kapitol na časť o prameňoch a časť o literatúre. Pri prameňoch sú často uvedené aj názvy knižníc a archívov, kde sú uložené spolu s príslušnou signatúrou. Je tu tiež poznámka, že po skončení práce autori do Ústredného archívu SAV uložili fascikel s abecedným zoznamom cestopisov so signatúrami – v tomto zozname sú aj cestopisy, o ktorých sa zistilo, že sa vzťahujú k Uhorsku, ale nie k Slovensku.

Špecifikom publikácie je skutočnosť, že ju Tibenský napísal spolu so svojou manželkou PhDr. Vierou Urbancovou, DrSc., významnou slovenskou etnologičkou, ktorá pracovala celý život v Ústave etnológie SAV. V úvode sa nachádza poznámka, že publikácia vyšla k 50. výročiu založenia Slovenskej akadémie vied a jej Historického ústavu. Vyšla s finančným príspevom autorov.

Prvá kapitola publikácie *Slovensko očami Európy* sa venuje obdobiu do konca 15. a začiatku 16. storočia. Hneď úvodom autori píšú, že pôvodne chceli začať už Samovou ríšou, avšak potom si uvedomili, že pramene z tohto obdobia i niekoľkých ďalších storočí sú spracované v mnohých publikáciách (napr. Peter Ratkoš – Pramene k dejinám Veľkej Moravy, Slovensko očami cudzincov atď.). V prvej kapitole zvláštnu pozornosť venujú stredovekej doprave.

Druhá kapitola sa venuje 16. storočiu. Má názov *Dobytie Budína a Dolnej zeme Turkami. Bratislava – hlavné mesto kráľovstva*. Prvá podkapitola je zameraná na geografiu všeobecnejšie, druhá na počiatky záujmu učenej Európy o prírodné bohatstvá a zvláštnosti Slovenska. Podrobnejšie rozoberá dielo Richarda Bartoliniho *Odeporicon*, to jest Cestovný denník dôstojného pána Matúša, kardinála, čiže čo pamätihodné sa udialo na sneme cisára Maximiliána a kráľov Vladislava, Žigmunda a Ľudovíta. Bartolinus básnický opísal stretnutie panovníkov v Bratislave v roku 1515. Ďalej informuje o dielach Juraja (Georga) Agricolu, Juraja (Georga) Wernhera a tiež nizozemského botanika C. Clusia.

¹⁵ TIBENSKÝ, Ján – URBANCOVÁ, Viera. *Slovensko očami Európy 900 – 1850*. Bratislava : Academic Elektronik Press, 2003.

Tretia podkapitola tejto časti má príznačný názov *Dunaj od čias tureckej okupácie stáva sa hlavnou trasou, po ktorej sa plavia cisárske vyslanectvá z Viedne s „charádžom“ – darmi do Istanbulu*. Podrobne sa tu venuje najmä cestopisom Ogiera Ghiselina Busbeqa a Reinholda Lubenaua.

Tretia kapitola sa zaoberá 17. storočím a má názov *Najkrvavejšie slovenské storočie očami zahraničných cestovateľov, gramotných žoldnierov a dobrodruhov*. Konštatuje, že nemeckí publicisti boli hlavnými informátormi o búrlivých udalostiach u nás. Cestovný ruch sa ani napriek vojnám a nepokojným časom na cestách a na Dunaji nezastavil. Postupne sa autori venujú veľkému množstvu autorov a ich dielam. Vyzdvihol by som štvrtú kapitolu, ktorá je opäť venovaná záujmu európskych učencov a vzdelanej verejnosti o poznanie „curiosa“ – „zvláštností“ slovenskej prírody, najmä baní na zlato, striebro a meď. Tu sa Tibenský s manželkou venujú aj známemu cestopisu Angličana Eduarda Browna, Holanďana Jakuba Toliusa, Johanna Friedricha Beckera a ďalším.

Štvrtá kapitola je logicky venovaná nasledujúcemu, teda 18. storočiu. V prvej podkapitole tejto časti (názov *Nečakaný rast záujmu slovenských, nemeckých a maďarských vzdelancov o vlastivedný výskum krajiny*) je postupne predstavených množstvo diel – za všetky spomeniem aspoň tieto: HEVENESSI, G. *Parvus atlas Hungariae*. Viennae, 1689; SZERDAHELY, G. – TIMON, S. *Celebriorum Hungariae...* Tyrnau, 1702; RUMAN, Z. *Imago Hungariae*. Cassoviae, 1721; WINDISCH, K. G. *Kurzgefasste Erdbeschreibung des Konigreichs Ungarn*. Pressburg, 1772; WINDISCH, K. G. *Geographiae des Konigreichs Ungarn 1. – 2.* Pressburg, 1780; SCHWARTNER, M. *Statistik des Konigreichs Ungarn*. Pest, 1789. V ďalších podkapitolách rozoberá diela F. E. Brückmanna, Christophu Andreassa Schlüttera, Keysslera (KEYSSLER, J. G. *Reisen durch Deutschland, Bohmen, Ungarn, die Schweitz etc. 1.-2.*; 1741), Schultza (SCHULTZ, S. *Leistungen des Hochsten durch Europa, Asia und Afrika*. Halle, 1771-1775) a ďalších.

Trošku bližšie sa zastavím pri cestopisoch Gottfrieda Rotensteina, o ktorých autori Ján Tibenský a Viera Urbancová píšú v publikácii *Slovensko očami Európy* na stranách 184-187. O autorovi píšú len toľko, že to bol „barón Rottenstein“. Pri mojich výskumoch sa mi podarilo zistiť, že pravé meno „baróna Rotensteina“ bolo Gottfried Stegmüller. Bol lekárnikom. Vlastnil lekáreň *U Červeného raka* pri Michalskej bráne v Bratislave (dnes Farmaceutické múzeum). Osobou „baróna Rotensteina“ sa v minulosti zaoberalo množstvo historikov. Napríklad Éva H. Balazs v roku 1990 publikovala v *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv* štúdiu s názvom *Wer war Rotenstein?* Dokazovala, že Rotenstein je člen šľachtického rodu Pálfi, gardový kapitán Ján Pálfi (Pálffy). Tento a aj iné názory vyvrátila rakúska historička Andrea Seidler v štúdiu *Vom Nutzen des Quellenstudiums. Der Brief als literaturhistorischer Informationsträger* (vyšlo v roku 2003 vo *Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finno-Ungaristik*). Na základe listov Karola Gottlieba Windischa¹⁶ adresovaných Danielovi Kornidesovi, spolupracovníkovi

¹⁶ Karol Gottlieb von Windisch – významná osobnosť v Bratislave, súčasník Rotensteina. – Narodil sa 28. 1. 1722 v Bratislave, zomrel 30. 3. 1793 v Bratislave, historik, redaktor, geograf. Od roku 1760 člen bratislavskej mestskej rady, r. 1780 mestský kapitán, neskôr richtár. Roku 1761 sa pokúsil založiť prvú literárnu spoločnosť

časopisu *Ungarisches Magazin*,¹⁷ zistila, že skutočné meno Gottfrieda Edler von Rotenstein bolo Gottfried Stegmüller a bol to lekárnik v Bratislave.¹⁸ Windisch píše: „*Rotenstein je z Bratislavy a je to meštiansky lekárnik... Pred pár rokmi si kúpil rakúsky šľachtický titul. Volá sa Gottfried Stegmüller. Jeho otec bol mlynár.*“¹⁹ Windisch vo svojom liste ďalej píše, že G. Stegmüller sa učil za lekárnika v Bratislave, bol tovarišom v Šoproni a v Košiciach. Oženil sa s dcérou šopronského evanjelického farára Eitelhubera. Neskôr kúpil v Bratislave lekárňu. Cestovanie bolo jeho veľkou záľubou a vraj o ničom inom nehovoril len o cestovaní, spomína vo svojich listoch Windisch. V tomto koníčku našla záľubu aj manželka G. Stegmüllera, ktorá cestovala väčšinou s ním.

O Stegmüllerovi vieme, že sa narodil v roku 1742 v Pezinku.²⁰ Okrem toho, že bol učňom a tovarišom v Bratislave, Šoproni a Košiciach, študoval aj na Trnavskej univerzite. V roku 1776 (teda ako 34-ročný) získal na Lekárskej fakulte Trnavskej univerzity magisterský titul. V roku 1779 získal rakúsky šľachtický titul. Odvtedy sa začal podpisovať ako Gottfried Edler von Rotenstein. Pod týmto menom publikoval množstvo cestopisov.²¹

na Slovensku, potom založil druhú, ktorá v rokoch 1781 – 1787 vydávala *Ungarisches Magazin* a *Neues Ungarisches Magazin*. Autor diela *Politische-geographisch- und historische Beschreibung des Königreichs Ungarn*. Pressburg : Anton Löwe, 1772, 440 s.; Ďalej autor – *Briefe über den Schachspieler des Herrn von Kempelen*. Pressburg : Mechel, 1783, 58 s.; WINDISCH, Karl Gottlieb. *Kurzgefasste Geschichte der Ungern von der ältesten, bis auf die itzigen Zeiten*. Pressburg : Anton Löwe, 1778, 568 s. V rokoch 1758 – 1762 bol K. G. von Windisch spoluzakladateľom a sekretárom Spoločnosti priateľov vied, pre ktorú ako redaktor novín *Pressburger Zeitung* 1764 – 1773 vydával týždennú prílohu *Der Freund der Tugend*. Spolupracovníci Windischa fungovali ako „korešpondujúca vedecká spoločnosť“. Boli to väčšinou ľudia, ktorých materskou rečou nebola maďarčina, skôr nemčina, a predsa sa označovali ako presvedčení Uhri.

¹⁷ Daniel Kornides, heraldik a historik. Narodený na Spiši. Navštevoval nemecké univerzity, potom bol sekretárom a domácim učiteľom u grófa Józsefa Telekiho v Sedmohradsku. Bol spolupracovníkom Windischa pri vydávaní časopisu *Ungarisches Magazin* v rokoch 1781 až 1787 (do Kornidesovej smrti).

¹⁸ List Windischa Kornidesovi z 30. marca 1787. Széchényi Könyvtár (Maďarská národná knižnica), Quart. Lat. 781/L76. Citujem podľa SEIDLER, Andrea. Vom Nutzen des Quellenstudiums. Der Brief als literaturhistorischer Informationsträger. In *Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finno-Ugristik*, 2003, s. 1 – 9 [online]. Dostupné na: <http://webfu.univie.ac.at/texte/windisch.pdf> [cit. 17. 10. 2024].

¹⁹ Windisch Kornidesovi 30. 3. 1787. Széchényi Könyvtár (Maďarská národná knižnica), Quart. Lat. 781/L76. Citujem podľa SEIDLER, Andrea. Vom Nutzen des Quellenstudiums. Der Brief als literaturhistorischer Informationsträger. In *Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finno-Ugristik*, 2003, s. 1-9. [online]. Dostupné na: <http://webfu.univie.ac.at/texte/windisch.pdf> [cit. 17. 10. 2024].

²⁰ BOGNÁR, Krisztina – KISS, József Mihály – VARGA, Júlia. *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635-1777*. Budapest : Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2002, s. 53.

²¹ Von Rotenstein, Edler Gottfried. Reisen durch einen Theil des Königreichs Ungarn im Jahr 1763 und folgenden Jahren. In *Johann Bernoulli's Sammlung kurzer Reisebeschreibungen und anderer zur Erweiterung der Länder- und Menschenkenntniß dienender Nachrichten 1. Abschnitt*. Vol. 9, Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1783, s. 235-298; Tenže. Reisen durch einen Theil des Königreichs Ungarn im Jahr 1763 und folgenden Jahren. 2. Abschnitt: Beschreibung von Preßburg und einiger nahe gelegenen Lustörter. In *Tamže*. Vol. 10. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1783, s. 185-226; Tenže. Lustreise von Preßburg nach Bruck an der Leitha und Trautmannsdorf, in Oesterreich. 1782. In *Tamže*. Vol. 10. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1783, s. 227-254; Tenže. Lustreise durch Oesterreich und Mähren nach Brünn im September 1782. In *Tamže*, Vol. 12. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1783, s. 237-274; Tenže. Reise von Wien nach Böhmen und Sachsen, im May 1783. In *Tamže*, Vol. 12. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten 1783, s. 275-314; Tenže.

Toľko k doplneniu informácií v diele Jána Tibenského a Viery Urbancovej Slovensko očami Európy. Piata a šiesta kapitola diela sú venované 19. storočiu. V týchto kapitolách, podobne ako aj v celej práci sú rozsiahle časti venované geografii Slovenska, množstvo informácií o cestách, dopravných prostriedkoch, pošte, hostincoch atď. Publikácia má celkovo 327 strán. Je výborným odrazovým mostíkom k podrobnejšiemu spracovaniu jednotlivých cestopisov, ako aj problematiky histórie cestovného ruchu na Slovensku.

Použité pramene a literatúra

Pramene

A Journay of John Baptist Merin, Phil. Et Med. Doct. to the Mines of Hungary; with an account of his Obsarvations made there, in relation to them, and sebtterraneous passages in general. In *A Collections of Voyages and Travels some Now first Printed from Original Manuscripts others Now first Published in English. In Six Volumes*. Vol. 4. London : Printed by Affignment from Mess. Churchill, 1732, s. 762-767.

MORIN, Jean Baptiste. *Astrologia Gallica principiis et rationibus propriis stabilita atque in XXVI libros distributa*. Hagae-Comitis, A. Vlacq, 1661, fol. I-XXI.

MORIN, Jean Baptiste. *Nova mundi sublunaris anatomia*. Pariis : N. Du Fossé, 1619.

NICERON, Jean Pierre. *Mémoires pour servir á l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres*. Paris : Briasson, 1729. Tom. III. s. 86-102.

BAYLE, Pierre. *Dictionnaire historique et critique*. Tom. 10. Paris : Desoer, 1820, s. 527-547.

WINDISCH, Karl Gottlieb. *Politische-geographisch- und historische Beschreibung des Königreichs Hungarn*. Pressburg : Anton Löwe, 1772, 440 s.

WINDISCH, Karl Gottlieb. *Briefe über den Schachspieler des Herrn von Kempelen*. Pressburg : Mechel, 1783, 58 s.

WINDISCH, Karl Gottlieb. *Kurzgefasste Geschichte der Ungern von der ältesten, bis auf die itzigen Zeiten*. Pressburg : Anton Löwe, 1778, 568 s.

SEIDLER, Andrea. Vom Nutzen des Quellenstudiums. Der Brief als literaturhistorischer Informationsträger. In *Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finno-Ugristik*, 2003, s. 1-9 [online]. Dostupné na: <http://webfu.univie.ac.at/texte/windisch.pdf> [cit. 17. 10. 2024].

Reisen nach Wien und in der umliegenden Gegend in den Jahren 1781–1783, 1. Abschnitt. In *Tamže*. Vol. 13. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1784, s. 1-94; Tenže. Reisen nach Wien und in die umliegende Gegend in den Jahren 1781–1783. 2. Abschnitt. In *Tamže*. Vol. 14. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1784, s. 1-96; Tenže. Beschreibung der Insel Schütt in Ungarn. 1784. In *Tamže*. Vol. 15 Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1784, s. 159-178; Tenže. Zweyer Reisenden Nachrichten aus dem Oesterreichischen. 1784. 1785, 1. Eine kleine Reise nach Baden. In *Tamže*. Vol. 16. Berlin : G. F. Richter und Buchhandlung der Gelehrten, 1784, s. 223-236; Tenže. Lust-Reisen durch Bayern, Würtemberg, Pfalz, Sachsen, Brandenburg, Österreich, Mähren, Böhmen und Ungarn, in den Jahren 1784 bis 1791, 1–3. Theil. In *Tamže*, Leipzig, 1792–1793; Des Edler von Rotenstein Bemerkungen über das Land der Slowaken (in Ungarn. In *Archiv zur neueren Geschichte, Geographie, Natur- und Menschenkenntniss*. Leipzig, 1787, s. 25-38.

Literatúra

BOGNÁR, Krisztina – KISS, Jozsef Mihály – VARGA, Júlia. *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635-1777*. Budapest : Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2002, 417 s.

KAMENICKÝ, Miroslav. Cestopisy informujúce o slovenskom baníctve zo 17. a 18. storočia. In MATEJKOVÁ, Adriana – Miroslav KAMENICKÝ (eds.). *Európsky význam slovenského baníctva v stredoveku a novoveku*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, 2010, s. 22-27.

MAGYAR, András László. Jean Baptiste Morin és Magyarország. Egy ismeretlen Hungaricum. In *Magyar Könyvszemle*, roč. 111, 1998, č. 1, s. 48-53.

TIBENSKÝ, Ján – URBANCOVÁ, Viera. *Slovensko očami Európy 900 – 1850*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2003.

TIBENSKÝ, Ján. Vedecká cesta F. E. Brückmanna po Slovensku roku 1742. In *Vlastivedný časopis*, roč. 12, 1963, s. 75-82.

TIBENSKÝ, Ján. Baltázár Hacquet a Slovensko (K 150. výročiu smrti). In *Krásky Slovenska*, roč. 43, 1966, č. 1, s. 24-26.

TIBENSKÝ, Ján. Das Interesse der deutschen Wissenschaft an der natürlichen Besonderheiten und Bergbau der Slowakei in der Zeit der Frühaufklärung. In *Jahrbuch für Geschichte der UdSSR*. Bd. 9, Berlín, 1966, s. 193-202.

TIBENSKÝ, Ján. Die Slowakei in den Werken deutscher Geographen und Forschungsreisenden in den letzten Jahrhundert der Feudalismus. In *Ost und West in der Geschichte des Denkens und kulturellen Beziehungen*. Berlín, 1966, s. 119-128.

TIBENSKÝ, Ján. Príspevok k poznaniu záujmu európskej verejnosti o slovenské baníctvo v období feudalizmu. In *Z dejín vied a techniky na Slovensku* 4, 1966, s. 165-204.

TIBENSKÝ, Ján. Výskumná cesta Angličana Johna B. Merina na Slovensko roku 1615. In *Vlastivedný časopis*, roč. 17, 1968, s. 55-63.

TIBENSKÝ, Ján. Slovensko-turecký svet v ilustráciách S. E. Brickensteina a v Uhorskom románe W. E. Happelia. In *Vlastivedný časopis*, roč. 17, 1968, s. 105-116.

Internetové zdroje

O'CONNOR, J. J. – ROBERTSON, E. F. *Jean-Baptiste Morin* [online]. Dostupné na: https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Morin_Jean-Baptiste/ [cit. 23. 1. 2025].

doc. PhDr. Miroslav Kamenický, PhD.;
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta,
Katedra histórie a didaktiky dejepisu
Račianska 59, 813 34 Bratislava,
e-mail: kamenicky@fedu.uniba.sk

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-8306-440X>